

# Het Centraal Economisch Plan 1975

PROF. DR. TH. VAN DE KLUNDERT

*Het beeld, dat het CEP van de Nederlandse economie geeft, is nogal somber, aldus Prof. Dr. Th. van de Klundert, hoogleraar algemene leer en geschiedenis van de economie aan de Katholieke Hogeschool te Tilburg. De auteur laat in dit artikel de jaren 1974 en 1975 de revue passeren. Hij vraagt zich af of het uitgestippelde beleid de economie wel voldoende zal stimuleren. Aanvullende maatregelen ter opleving van de economie dienen volgens de schrijver vooral in de belastingsfeer te worden gezocht, daar verlichtingen van de fiscale lasten in de regel een sneller effect zullen sorteren dan de huidige beleidsmaatregelen. Tot slot bespreekt de auteur de problematiek van de middellange termijn: 1974-1980, waarbij hij vooral aandacht besteedt aan de relatie tussen arbeidskosten en werkgelegenheid. De schrijver komt tot de conclusie dat de mogelijkheden, om in de toekomst reële loonsverhogingen te realiseren, beperkt zijn.*

## Conjunctuur en structuur

De analyse van de Nederlandse economie, zoals weergegeven in het CEP, levert een weinig florissant beeld op. De wereldhandel is minder expansief dan voorheen werd aangenomen (zie de kerngegevens in tabel 3). Dit markeert de intensiteit van de recessie, waarin wij ons bevinden. Deze recessie komt boven op een aantal problemen van structurele aard die op zich al moeilijk genoeg zijn.

1. Een aantal jaren achtereens is er sprake van een structurele onderbesteding, waarbij vooral de investeringen van bedrijven en de materiële overheidsuitgaven de relatieve stagnatie bepalen.
2. De toenemende werkloosheid bij een geringere participatie aan het arbeidsproces (groei WAO-bestand) kan niet louter op het conto van een te geringe vraag naar goederen worden geschreven. Arbeidsplaatsen gaan verloren door een te uitbundige stijging van de reële arbeidskosten, met als gevolg een toenemende structurele werkloosheid.
3. En of dit alles nog niet genoeg is, dienen zich speciale problemen aan, zoals de ietwat abrupte verzadiging van de vraag naar bouwobjecten.

Tegen de achtergrond van deze problemen lijkt het raadzaam bij een nadere verkenning van de situatie de beproefde systematiek van het CEP te volgen en de jaren 1974 en 1975 afzonderlijk de revue te laten passeren. De resterende ruimte kan dan worden gereserveerd voor enkele opmerkingen met betrekking tot de problematiek op middellange termijn. Terloops zij aangetekend, dat in het CEP naast het jaarmodel voor het eerst gebruik wordt gemaakt van een kwartaalmodel van de Nederlandse economie, zodat ook enige differentiatie mogelijk is naar ontwikkelingen, die zich binnen een jaar afspelen<sup>1)</sup>.

## 1974

In de loop van 1974 sloeg de internationale conjunctuur om. De betekenis van de olieprijsen was hierbij onmiskenbaar. Het ruilvoetverlies, dat de olieverbruikende landen moesten incasseren, impliceerde een forse aanslag op de inkomens. De olierevenuen van de OPEC-landen kwamen (en komen) slechts gedeeltelijk terug in de circulatiestromen van de oliebruikende landen en dan nog niet altijd op de plaatsen waar ze zijn verdiend. Een aantal geïndustrialiseerde landen voerden bovendien een restrictief beleid. De strijd tegen de

inflatie had er de hoogste prioriteit en dit zette de internationale bestedingen verder onder druk.

Het gevolg van een en ander was een stijging van de voor Nederland relevante wereldinvoer met 2,5% tegenover 11,5% in 1973. Tevens werd ons land geconfronteerd met een ruilvoetverlies van f. 3 mrd. Dank zij onze positie als exporteur van aardgas kon nochtans de schade in verhouding tot andere landen worden beperkt. De bijdrage van het aardgas tot de betalingsbalans wordt voor 1974 op f. 10 mrd. begroot (CEP, Hoofdstuk VI). In dit cijfer is zowel de invoersubstitutie als de uitvoer verdisconteerd. Ook incidentele factoren droegen in de eerste helft van het jaar bij tot de expansie van de export. Per saldo resulteerde voor 1974 een overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans van f. 4 mrd.

Op jaarbasis nam het volume van de export met 4,5% toe, hetgeen een bescheiden verbetering was in vergelijking met de expansie in de voorafgaande jaren. De binnenlandse vraagcomponenten deden het echter nog slechter. Het volume van de investeringen in woningen daalde met liefst 13% en sleepte de voor een deel complementaire overheidsinvesteringen mee naar beneden. De bruto-investeringen van bedrijven (excl. woningen) kwamen qua volume 2% lager uit. Hierbij speelden twee factoren een rol. Het aandeel van de winst (overig inkomen) in de toegevoegde waarde van het bedrijfsleven liep fors terug. Dit blijkt uit de stijging van de (onder meer voor het aardgas) gecorrigeerde arbeidsinkomensquote met bijna vier punten (zie tabel 1). De werknemers konden dank zij de loonindexatie het ruilvoetverlies afwentelen op het overig inkomen. Aangenomen mag worden, dat deze ontwikkeling de investeringen in neerwaartse richting heeft beïnvloed. De bestaande overcapaciteit heeft deze beweging ongetwijfeld nog versterkt. De particuliere consumptie bood daarentegen met een volumestijging van 3% nog enige soelaas voor de aanbieders van finale goederen.

Tabel 1. Arbeidsinkomensquote in procenten

	1960	1970	1971	1972	1973	1974	1975
Totaal bedrijven .....	69,6	79,3	80,7	78,8	79,3	81,9	81,2
Idem, excl. woningbezit, mijnbouw en openbare nutsbedrijven .....	71,5	83,2	85,0	83,8	84,8	88,5	90,0

1) Zie ook W. Driehuis, *Fluctuations and growth in a near full employment economy*, Rotterdam, 1972.

De mutaties aan de vraagzijde stonden een produktiestijging in de bedrijven toe van 2%. Doordat tegelijkertijd de arbeidsproductiviteit met 2,5% toenam, kon het grotere produktievolume met minder personen worden voortgebracht. Een daling van de werkgelegenheid met 0,5% komt bij een nagenoeg constant aanbod van arbeid voor bedrijven (ca. 4.080.000 manjaren) neer op een stijging van de werkloosheid met 20.000 manjaren. Dit cijfer stemt aardig overeen met de berekende toeneming van de conjuncturele component op de wijze van het CPB, zoals uiteengezet in de *MEV 1975*. In hoofdstuk III van het *CEP* wordt op basis van deze methodiek een uitsplitsing van de werkloosheid naar componenten gepresenteerd, die we reeds kennen uit de onlangs verschenen *Werkgelegenheidsnota* van de regering. Volgens deze tabel neemt de conjuncturele werkloosheid van 1973 op 1974 (jaargemiddelden) toe met 15.000 à 20.000 manjaren.

In totaliteit steeg de werkloosheid met 26.000 manjaren, hetgeen erop wijst, dat de structurele component eveneens in omvang toenam. (Het aantal WAO-gerechtigden groeide met 25.000 aan). In dit verband is van belang hoe het met de lonen en de prijzen is vergaan. De loonsom per werknemer in bedrijven liep met 15% op. Voor de prijs van de particuliere consumptie werd een stijging van 10% genoteerd, waarbij het vigerende prijsbeleid zeker remmend zal hebben gewerkt. Relevant voor de berekening van de mutatie in de reële arbeidskosten is echter de prijs van de produktie van bedrijven (excl. de aardgassector), waarover in het *CEP* geen gegevens worden verstrekt. Inmiddels is echter door de minister van Sociale Zaken op verzoek van leden van de Tweede Kamer bekend gemaakt, dat de reële arbeidskosten in 1974 met 7% zijn toegenomen. Hieruit mag worden afgeleid, dat de ontwikkeling van de reële arbeidskosten in 1974 de structurele stijging van de arbeidsproductiviteit heeft overtroffen. De structurele produktiviteitsstijging, zoals bepaald door de technische ontwikkeling (gecorrigeerd voor eventuele veranderingen in de contractuele arbeidstijd) is in het geding als het gaat over de substitutie van arbeid door kapitaal. Een dergelijke substitutie ligt in de rede, indien de stijging van de structurele arbeidskosten per eenheid produkt niet met een even grote prijsstijging kan worden beantwoord. Mag van de lange termijn worden uitgegaan van een (gecorrigeerd) produktiviteitsaccres van ca. 4%, dan namen de structurele arbeidskosten per eenheid produkt toe met 11%. Hiertegenover stond, zoals uit het door de minister van Sociale Zaken verstrekte cijfer volgt, een prijsmutatie betrokken op de produktie van bedrijven ter grootte van 8%.

De arbeidskosten per eenheid produkt zijn evenzeer van belang voor een beoordeling van de concurrentiepositie van de Nederlandse economie. Daar het hierbij om internationaal verhandelbare goederen gaat, lijkt een beperking tot de verwerkende industrie gewettigd. In tabel 2 wordt een overzicht gegeven van de arbeidskosten per eenheid produkt in Nederland en de concurrerende exportlanden. De aanhoudende

Tabel 2. Loonkosten per eenheid produkt in de verwerkende industrie (procentuele mutaties)

	1960/70	1971	1972	1973	1974	1975
Nederland .....	3,9	7	5	8	11,5	9,5
Concurrenten (in gulden) .....	2,9	5,5	1,5	2	7,5	7
Effectieve koers van de gulden .....	0,6	1,5	2,5	5,5	6	4,5

verslechtering van onze concurrentiepositie t.o.v. het buitenland blijkt in de recente periode sterk afhankelijk te zijn van de appreciatie van de gulden. Dit doet evenwel niets af aan de gevolgen. Een verslechtering van de concurrentiepositie beperkt het vermogen van het Nederlandse bedrijfsleven om de gestegen arbeidskosten in de prijzen door te berekenen. Dit verscherpt de problematiek van de structurele werkloosheid, waarvan in de vorige alinea sprake was. Daar komt nog bij dat de geschetste ontwikkeling niet onbeperkt kan door-

gaan, zonder de exportmogelijkheden als zodanig in gevaar te brengen. Wanneer een dergelijk stadium wordt bereikt, is uiteraard moeilijk met enige precisie te bepalen.

## 1975

De situatie van de Nederlandse economie in 1975 wordt bepaald door een tweetal factoren. In de eerste plaats staat het lopende jaar nog in het teken van de internationale recessie. De gevolgen van de olieprijsstijging werken vertraagd door in de wereldeconomie, zoals door het CPB aan de hand van een afzonderlijke publikatie is geïllustreerd 2). Van belang is in dit verband de conclusie dat „deflationary effects on business activity are most heavily felt in the second year, i.e. 1975” (blz. 11). De in het *CEP* voorspelde stagnatie van het volume van de (herwogen) wereldinvoer stemt hier volledig mee overeen. Wat dit betreft zijn de verwachtingen sinds het verschijnen van de *MEV 1975* in niet geringe mate bijgesteld (zie tabel 3). De tweede factor, die het beeld in het lopende jaar mede bepaalt, heeft betrekking op de heroriëntering van het beleid in een aantal landen. Met name in de Verenigde Staten en in Duitsland wordt gedacht en gehandeld in termen van een expansief beleid. De Nederlandse overheid vaart eenzelfde koers, daarbij geholpen door opnieuw gunstige vooruitzichten ten aanzien van het saldo op de lopende rekening van de betalingsbalans.

Tabel 3. Enkele kerngegevens voor 1974 en 1975

	1974 MEV	1975 MEV	1974 CEP	1975 CEP
(procentuele mutaties)				
<i>Veronderstellingen</i>				
Volume wereldinvoer (herwogen) .....	6	5	2,5	0
Invoerprijspeil .....	30 à 35	4	35	3
Conc. uitvoerprijspeil .....	15	6	18	5
Loonsom per werknemer (bedr.) .....	14,5	13	15	12,5
Volume investeringen in woningen .....	-13	1,5	13	9,5
<i>Resultaten prognose</i>				
Volume particuliere consumptie .....	3	4	3	4
Volume bruto-investeringen bedr. ....	2,5	6	-2	0
Volume mat. overheidsbestedingen .....	3	7,5	-1	10
Volume goederenuitvoer .....	7	6	4,5	0
Volume goedereninvoer .....	2	6,5	0,5	1
Volume bruto nationaal produkt .....	3,5	3,5	2	1
Prijspeil particuliere consumptie .....	10,5	9,5	10	9,5
Prijspeil goederenuitvoer .....	25 à 30	7	28,5	6
Arbeidsproductiviteit in bedrijven .....	4	4	2,5	2
Reëel vrij beschikbaar inkomen (modale werknemer) .....	2	2,5 à 3	2,5	3,5
(niveaus)				
Werkloosheid (x 1.000 personen) .....	140	155	143	185 à 190
Saldo l.r. betalingsbalans (mrd.gld.) ..	3	4,25	4,0	5,0
Voorraadvorming (mrd.gld.) .....	2,75	3,70	2,8	0,8

Tegen deze achtergrond wordt met een stagnatie van de goederenuitvoer gerekend. De investeringen in woningen lopen ondanks stimulerende maatregelen van overheidswege weer aanzienlijk terug. De volumedaling wordt geraamd op 9,5%. Anders liggen de zaken evenwel met betrekking tot de reële materiële overheidsuitgaven. Het stimuleringsbeleid staat garant voor een toeneming van deze uitgaven met liefst 10%. Dank zij de lastenverlichtingen trekt ook de consumptie flink aan. De investeringen van bedrijven vertonen geen vooruitgang. Er is nog steeds overcapaciteit aanwezig en de gecorrigeerde arbeidsinkomensquote neemt nog wat toe om het recordgetal van 90% te bereiken.

Bij deze prognose is uitgegaan van een loonsom per werknemer, welke met 12,5% toeneemt. Hierbij is rekening ge-

2) Centraal Planbureau, *The effects of the rise in oil prices on the economy of industrialized countries. A methodological and quantitative investigation*, Monograph no. 17, 1974.

th e

De vakgroep Bedrijfseconomie van de AFDELING DER BEDRIJFSKUNDE zoekt een

## wetenschappelijk medewerker

voor het verrichten van bedrijfskundig onderzoek en het mede verzorgen van het bedrijfseconomisch onderwijs in het studieprogramma van de afdeling bedrijfskunde.

De werkzaamheden in deze functie omvatten onder meer:

- het mede ontwikkelen en verzorgen van bedrijfseconomische keuzecolleges;
- het assisteren bij het basisonderwijs;
- het ontwikkelen van ondernemingsmodellen voor de integratie van financieel economische planning, jaarbegroting en bedrijfsbudgettering;
- het verrichten van beheerstaken.

Het onderwijs en onderzoek in de bedrijfskunde vraagt de inzet van medewerkers met een verschillende opleiding en ervaring, die bereid zijn om vanuit hun specialisatie en multidisciplinaire samenwerkingsverbanden, gestalte te geven aan het vakgebied bedrijfskunde.

Dit vereist een gezichtsveld dat de grenzen van de eigen discipline overschrijdt.

Voor deze functie wordt gedacht aan wetenschappelijk opgeleide bedrijfs-economen, bedrijfskundige ingenieurs en bedrijfskundige doctorandi, met een wetenschappelijke belangstelling en/of praktische ervaring op het gebied van besturingsmodellen, informatieverzorging, alsmede de financiële economische planning.

Aanstelling zal geschieden in de rang van wetenschappelijk medewerker. Salaris nader overeen te komen.

Inlichtingen over de functie zijn te verkrijgen bij drs. J. A. M. Theeuwes, telefoon (040) 47 38 41.

Schriftelijke sollicitaties onder vermelding van nummer V 2933 te richten aan het Hoofd van de Centrale Personeelsdienst van de Technische Hogeschool Eindhoven, Postbus 513, Eindhoven.

houden met een tijdelijke drukverlichting m.b.t. sociale premies en belastingen van 0,6%. De prijs van de particuliere consumptie gaat met 9,5% omhoog. De prijsindex van het bruto nationaal produkt vertoont een accres van 11%. Bij een voorspelde stijging van de arbeidsproductiviteit met 2% zou men derhalve verwachten, dat de arbeidsinkomensquote daalt. Dit klopt ook, indien de ongecorrigeerde quote wordt genomen (zie tabel I). Haalt men onder andere het aardgas, dat fors in prijs wordt verhoogd, eruit dan stijgt de arbeidsinkomensquote van 0,885 naar 0,90. Volgens de gegevens van de minister van Sociale Zaken bedraagt de toeneming van de reële arbeidskosten in 1975 3%. Met dit cijfer correspondeert een prijsmutatie van de produktie van bedrijven excl. aardgas van 9,5%. De situatie voor het overige bedrijfsleven wordt derhalve nog wat minder rooskleurig. Dat de investeringen van bedrijven qua volume op peil blijven valt dan nog mee, al zou om deze uitspraak volledig naar waarde te kunnen schatten het aandeel van de sector aardgas in deze bekend moeten zijn.

De geschetste ontwikkeling van de vraagcomponenten leidt bij een geringe toeneming van de invoer tot een stijging van het produktievolume van bedrijven met slechts 1%. Met behulp van het bekende rekensommetje kan de stijging van de conjuncturele werkloosheid dan worden becijferd op 40.000 manjaren. De specifieke CPB-ontledingstechniek levert een accres van 35.000 manjaren op, dat aan conjuncturele oorzaken moet worden toegeschreven. De discrepantie is vermoedelijk te verklaren uit afrondingsverschillen. Daar de totale werkloosheid met 45.000 manjaren oploopt, wordt de structurele component in ieder geval nog wat groter. Daarenboven worden in 1975 nog eens 27.000 personen opgenomen in de WAO-regeling. Het aantal nieuwe gerechtigden vertoont van jaar op jaar een stijging.

Bezien we de gememoreerde loon- en prijsmutaties in het kader van de structurele ontwikkeling, dan is van een zekere matiging sprake. Of deze matiging effect sorteert zal afhangen van de verdeling van de ruimte, die ontstaat bij het aantrekken van de conjunctuur. Er ontstaat dan met name enige extra ruimte doordat tijdelijk niet benutte, maar wel met de bedrijven verbonden arbeid weer effectief wordt ingezet. Wordt dit extraatje volledig opgesoupeerd in de vorm van een reële loonstijging, dan is er uiteindelijk weinig gewonnen in termen van de structurele werkgelegenheidsproblematiek.

De suggestie van reële loonmatiging enerzijds en de voorspelde toenemende werkloosheid van structurele aard anderzijds doet wellicht enigszins paradoxaal aan. De mutaties in de potentiële vraag naar arbeid vormen echter het saldo van twee tegengestelde bewegingen. Door opheffing van marginale activiteiten komt arbeid vrij. Beslissingen omtrent het al dan niet stopzetten van de produktie zullen de ontwikkeling van de reële loonkosten met enige vertraging volgen. Anders gezegd: de uitstoting van arbeid in 1975 is mede afhankelijk van de mutaties in de reële loonkosten in voorafgaande jaren. De tweede factor betreft de arbeidscreatie door middel van nieuwe (bruto-) investeringen. In een recessief jaar is de omvang van de investeringen verhoudingsgewijs aan de lage kant. Ook dit aspect draagt bij tot een geringe expansie — if any — van de potentiële vraag naar arbeid.

Terugkerend naar de conjuncturele situatie rijst de vraag of het uitgestippelde beleid wel voldoende stimuleert. In de besproken resultaten zijn de beleidsvoornemens al verwerkt. Desondanks loopt de conjuncturele werkloosheid verder op en vertoont de lopende rekening van de betalingsbalans, mede dank zij een ruilvoetwinst van f. 1,5 mrd., een groter overschot dan in 1974. (De bijdrage van het aardgas wordt geraamd op f. 12,5 mrd.). Bij beantwoording van de gestelde vraag is opnieuw de dynamiek van het economisch proces aan de orde. De reeds getroffen maatregelen werken pas in de tweede helft van het jaar door. Het gaat hierbij met name om de invloed van het in november 1974 afgekondigde f. 3,5 mrd.-programma en de maatregelen in het kader van de recente *Werkgelegenheidsnota*. Tussen de datum van afkondiging van een beleidsmaatregel en het effectief worden verlopen een

zekere tijd. Dit geldt zeker voor het instrument van de materiële overheidsbestedingen, waarvoor overigens door het CPB een variant wordt berekend. Hieruit blijkt, dat f. 500 mln. extra in de vorm van materiële overheidsbestedingen een daling van de werkloosheid met 5.000 personen oplevert.

Bij een vertraagde doorwerking van economisch-politieke maatregelen ontstaat het gevaar van een pro-cyclisch beleid. Dat dit gevaar niet denkbeeldig is, werd enige tijd geleden in *ESB* door Dr. J. G. Post voor de periode 1955-1972 aangetoond 3). In hoeverre deze problematiek in het geval van additionele maatregelen actueel is, kan moeilijk worden beoordeeld. De opleving van de conjunctuur hangt daarvoor te zeer af van mondiale patronen. Feit is wel, dat lastenverlichtingen in de belastingsfeer sneller effect plegen te sorteren. Aanvullende maatregelen, die zeker overweging verdienen, kunnen daarom het beste in de fiscale sfeer worden gezocht. Nadere berekeningen (varianten) kunnen leren hoe verschillende fiscale impulsen op de economie doorwerken. Van belang is daarbij ook de structurele effecten in de beschouwing te betrekken.

## 1974-1980

In het voorafgaande lopen conjuncturele en structurele beschouwingen door elkaar. Dit kan ook niet anders. Conjunctuur en structuur werken op elkaar in. Nochtans overheerst de mening, dat het bestedingstekort tenminste voor een aanmerkelijk deel op betrekkelijk korte termijn kan worden opgeheven, althans voor zover de internationale conjunctuur voldoende tekenen van herstel gaat vertonen.

Anders ligt de situatie met betrekking tot de trends, die het beeld op lange termijn bepalen. De ontwikkeling van de categoriale inkomensverdeling, de verschuiving van de concurrentiepositie in een voor ons land ongunstige richting en de toenemende harde kern in de werkloosheid baren grote zorgen. In het *CEP* wordt uitdrukkelijk gesteld, dat een ombuiging van de gesignaleerde trends de nodige tijd vergt. Ver-eist is dan wel dat een adequaat beleid voor de middellange termijn wordt geformuleerd.

Bij de bespreking van de economische situatie in 1974 en 1975 kwam reeds naar voren, dat in dit verband een belangrijke betekenis moet worden toegekend aan de relatie tussen de reële arbeidskosten en de werkgelegenheid. Het lijkt daarom nuttig hier nog eens nader op in te gaan. Bij het verband tussen de reële loonshoogte en werkgelegenheid zijn de volgende factoren in het geding.

1. Een stijging van de arbeidsinkomensquote brengt de financiering van de bedrijfsinvesteringen in gevaar. Bij een constante investeringsquote zal de interne financieringsgraad dalen tot de kritische grens van solvabiliteit is bereikt. In een *CEP* wordt berekend dat de interne financieringsgraad van de bedrijfsinvesteringen gestadig is gedaald. In de periode 1961/1963 bedroeg dit kengetal 94, terwijl voor de periode 1973/1975 volgens dezelfde berekeningswijze het getal 61 wordt gevonden. Daarmee lijkt de kritische grens, waarbij een daling van de investeringsquote onvermijdelijk wordt, te zijn genaderd. Een lagere investeringsquote betekent een geringere expansie van het aantal nieuwe arbeidsplaatsen.

2. De stijging van de reële arbeidskosten bepaalt het tijdstip van economische verandering van outillage. Machines zijn doorgaans gedateerd, hetgeen in economisch opzicht wil zeggen, dat oudere exemplaren een geringere produktie per man leveren dan meer recente constructies. Hoe sneller de reële arbeidskosten toenemen hoe meer oude machines onrendabel worden met als gevolg een groter verlies van arbeidsplaatsen. De empirische relevantie van deze uitspraken voor de Nederlandse economie is door Den Hartog en Tjan in een afzonderlijk en inmiddels veel besproken CPB-publikatie aangetoond 4). In het onderhavige plan worden de voornaamste resultaten van deze situatie op beknopte wijze gepresenteerd.

3. Een stijging van de (reële) arbeidskosten gaat gepaard

met een relatieve prijsstijging van de naar verhouding arbeidsintensief geproduceerde goederen. Dit heeft een negatief substitutie-effect aan de zijde van de vraag ten gevolge. Het resultaat hiervan is een lagere graad van werkgelegenheid van de economie als geheel. De empirische betekenis van dit substitutiemechanisme is overigens met behulp van het beschikbare cijfermateriaal moeilijk te achterhalen. Dat de arbeidsintensieve sectoren (zoals bijv. de textiel) het moeilijk hebben is nochtans duidelijk.

De structurele werkloosheid kan natuurlijk niet volledig worden verklaard uit een kwantitatieve discrepantie van de potentiële vraag naar en het (potentiële) aanbod van arbeid. Kwalitatieve knelpunten van allerlei aard spelen eveneens een rol. Maatregelen, die de mobiliteit van arbeid bevorderen, dragen daarom ongetwijfeld bij tot de oplossing van het werkloosheidsvraagstuk. Een politiek van loonmatiging heeft echter ook in dit opzicht aantrekkelijke kanten. Doordat bestaande arbeidsplaatsen behouden blijven, wordt de kans op het ontstaan van kwalitatieve knelpunten verkleind.

Een trendmatige beperking van de reële arbeidskostenstijging met 1% heeft volgens de berekeningen van het CPB een positief effect op de werkgelegenheid van gemiddeld 35.000 manjaren per jaar gerekend over de periode 1974-1980. Bij een toeneming van de reële arbeidskosten overeenkomstig de trend van de laatste tien jaar (6%) zal de werkgelegenheid over dezelfde periode bezien jaarlijks met 55.000 manjaren afnemen (zie de *Werkgelegenheidsnota*). Een en ander impliceert dat bij een loonmatiging met 2% t.o.v. de trendwaarde een positieve jaarlijkse mutatie van 15.000 manjaren wordt gerealiseerd. Een structureel werkloosheidsbestand van ca. 45.000 zou dan in drie jaar zijn weggewerkt, als aan enkele voorwaarden wordt voldaan. Een eerste voorwaarde is, dat het aanbod van arbeid voor bedrijven niet toeneemt. Een tweede voorwaarde is, dat de kwalitatieve karakteristieken in het aanwezige arbeidsbestand harmoniëren met de behoeften aan de vraagzijde. Daar het hierbij om nieuwe arbeidsplaatsen gaat, is deze harmonie geenszins verzekerd.

Bij dit alles is nog niets gezegd over de explosieve stijging van het aantal WAO-gerechtigden. Wil men dit cijfer tot enigszins normale proporties terugbrengen, dan moeten er ruwweg jaarlijks nog eens 10.000 à 15.000 arbeidsplaatsen extra worden gecreëerd. Dit tekent de ernst van het probleem. Een afdoende oplossing voor het vraagstuk van de structurele werkloosheid lijkt, gegeven de uitkomsten van het jaargangenmodel, op middellange termijn (de periode tot 1980) bij een beperking van de reële arbeidskostenstijging tot 4% niet of nauwelijks haalbaar.

Geconcludeerd kan derhalve worden, dat de mogelijkheden om in de toekomst reële loonsverhogingen te realiseren beperkt zijn. Dit gaat nog sterker spelen, indien in het kader van de selectieve groeifilosofie maatregelen worden genomen, die de stijging van de arbeidsproduktiviteit afremmen. De tegenstelling tussen de particuliere en de collectieve sector zal onder deze omstandigheden scherper naar voren komen. De werknemers zullen een bescheiden verbetering van hun positie kunnen boeken op voorwaarde dat de collectieve sector enige passen op de plaats maakt. Wat dit betreft is de keuze aan de politici, maar de zaken moeten dan door de regering wel duidelijk worden gesteld. Op dit punt blijft er nog wel wat te wensen over. Laten we hopen, dat de aangekondigde studies en nota's over de structuren van de Nederlandse economie hierin spoedig verandering brengen.

Th. van de Klundert

3) Dr. J. G. Post, Timing in de Nederlandse conjunctuurpolitiek. Enkele kanttekeningen over de periode 1955-1972, *ESB*, 14 november 1973.

4) H. den Hartog en H. S. Tjan, *Investerings, lonen, prijzen en arbeidsplaatsen*, (Een jaargangenmodel met vaste coëfficiënten voor Nederland), Occasional Paper, Centraal Planbureau, augustus 1974.